

POPULAȚIA SLOVACĂ DIN CRIȘANA

ILIEȘ ALEXANDRU

Pe teritoriul României, populația slovacă este concentrată în cea mai mare parte între limitele geografice ale Crișanei, în două zone distincte: o parte în estul județului Bihor și vestul județului Sălaj, ca principala zonă de concentrare și în județul Arad, într-un număr mai redus, considerată ca cea de-a doua zonă de locuire a acestei populații.

Perioada de colonizare și până în sec al XIX-lea

Cele două grupări de populație slovacă amintite provin din zone geografice diferite (F. Jirinoška, 1929). Din acest punct de vedere, cei care populează zona montană și deluroasă de la limita județelor Bihor și Sălaj, respectiv zona Munților Plopiș și Dealurile Barcăului, au fost identificați ca imigranți. Acești coloniști slovaci și cehi, provin în cea mai mare parte din Bohemia și Slovacia, venind în zonă treptat, pe parcursul unei perioade de 40 de ani, respectiv din 1820 și până în 1860. În cea mai mare parte, acești coloniști au fost aduși pentru activități forestiere, având ca ocupație de bază tăierea pădurilor și înființarea întreprinderilor de prelucrare a lemnului. Un argument în acest sens, este și stabilirea lor în zonele împădurite ale Munților Plopiș, localitățile întemeiate de aceștia suprapunându-se unor areale rezultate din defrișări.

În perioada 1800-1830, unele familii maghiare au colonizat o parte din terenurile lor cu populație slovacă. Astfel, contele Baranyi a fost primul care a chemat slovaci pe moșiile sale, în anul 1800, a căror ocupație de bază era tăiatul lemnului. Primii slovaci care s-au așezat aici provin din Slovacia, din zona Zemplin și s-au stabilit pe teritoriul satelor de azi, Borumlaca și Budoii, situate în partea nordică a Munților Plopiș.

Un alt nobil maghiar, contele Bathyani, în anul 1830, a chemat și el populație slovacă pentru aceleași activități forestiere, favorizându-le stabilirea pe teritoriul actuali localității Peștiș, în partea sudică a Munților Plopiș, în Depresiunea Borod. În același an, în vederea satisfacerii necesarului de brațe de muncă pentru defrișarea unor mari suprafețe de păduri, magnații Vereszegi și Banfyi au colonizat populație slovacă pe teritoriul actualilor localități Valea Ungurului și Valea Târmei. Spre deosebire de primii slovaci care au fost colonizați și amplasați la periferia zonei montane, aceștia din urmă și-au întemeiat așezările exact în

centrul zonei montane a Plopișului, prezentându-se și azi ca adevărate insule umane înconjurată de imense păduri de foioase.

Cea de-a doua grupare de populație slovacă se află pe teritoriul județului Arad, cu o concentrare mai mare în partea de sud-vest a acestuia. Prezența lor în acest areal este rezultatul unui proces de emigrare dintr-o serie de centre, situate la vest de frontiera de azi, din județul Cenad (Bekescsaba, Oroshaza, Szenteș, Syrvaș) dintr-un ținut compact slovac din sud-estul Ungariei. Centrul lor era orașul Bekescsaba, care se consideră că la sfârșitul secolului al XIX-lea, era exclusiv slovac (F. Jirinoška). Coloniști slovaci din această zonă au fost aduși în cea mai mare parte de către nobilul I. G. Haruchen în prima jumătate a sec al XVIII-lea, nobil care stăpânea la acea dată o mare parte din teritoriile județelor Bekeș, Cenad și Csongrad situate azi pe teritoriul Ungariei. Nevoia de forță de muncă pentru a lucra întinsele moșii nobiliare maghiare, a condus la ideea de a chema populație slovacă și din nordul Ungariei, oferindu-le și o serie de privilegii: cai, pământ suficient, libertate religioasă, scutire de impozite pe o perioadă de timp, toate acestea contribuind la așezarea în zonă a câteva mii de familii slovace. La sfârșitul sec al XVIII-lea, aceștia au trecut în mare parte în localitatea Nădlac, din sud-vestul județului, pe care au transformat-o în timp, în cel mai important centru slovac din zonă.

În număr mai redus, aceștia populează și o serie de alte localități din Crișana, însă cu un grad mai mare de izolare față de principalele nuclee slovace ale regiunii. În acest sens amintim localitatea Mocrea, unde au fost colonizați la sfârșitul sec. al XVIII-lea ca lucrători de pământ, pe moșiile nobililor maghiari. Tot la nivelul acestui secol sunt amintiți și slovaci din partea sudică a județului Bihor, în localitatea Bicaciu și Vărșand din nordul județului Arad.

Din punctul de vedere al unităților de relief pe care s-au așezat, remarcăm că cei din nord ocupă zona montană și deluroasă, având ca ocupație de bază activitățile forestiere, iar mai recent și minierul, în timp ce în sud, cei din județul Arad s-au așezat într-o zonă de câmpie având ca ocupație de bază agricultura.

Populația slovacă în secolul XX

Amplul proces de maghiarizare desfășurat în sec. al XIX-lea pe acest teritoriu, a afectat în mare măsură și populația slovacă din zonă, cu efecte mai însemnate în localitățile din zona de câmpie, unde această populație se caracteriza printr-un grad mare de dispersie în teritoriu. Faptul că au fost supuși unui amplu proces de maghiarizare rezultă și din compararea datelor recensămintelor realizate în 1900 și 1910 de maghiari și cel din 1930 realizat de români. Trecerea sub administrație românească în 1918, a avut un rol pozitiv în renașterea conștiinței naționale pentru această populație.

Recensământul maghiar din 1900 a fost realizat după limba vorbită și nu după neam. În aceste condiții, avându-se în vedere că singura limbă oficială recunoscută de autorități era maghiara, este posibil ca o parte din această populație

să se fi declarat vorbitori de limbă maghiară.

Unele aspecte convingătoare ale maghiarizării rezultă și din situațiile statistice cu privire la numărul slovacilor din zonă în diferite perioade de timp. Astfel: comuna Suplacu de Barcău de la 173 de slovaci în 1910, a ajuns la 482 în 1927; comuna Săcălășău, de asemenea, de la câteva zeci de slovaci în 1910, a ajuns la 1 077 în 1927, această diferență rezultând din compararea datelor recensămintelor din 1910 și 1930, prin faptul că o parte a celor declarați de limbă maghiară în 1910 în 1930 s-au declarat după neam slovaci.

La nivelul anului 1900, corespunzător graniței de azi, Crișana avea pe teritoriul său 11 964 slovaci, reprezentând 1,0 % din totalul populației regiunii (tabelul 1).

Crișana-populația și localitățile slovace în 1880 și 1900

Tabelul 1

Nr	Comitatul	1880*	1900 **	% din totalul populației județului	Nr. total localități	Din care cu slovaci
1	ARAD	3 055	2 161	1,6	148	13
	%	27,7	18,0			
2	BIHOR	4 715	6 985	1,5	435	57
	%	42,8	58,4			
3	SATU MARE	1 066	45	0,02	208	1
	%	9,7	0,4			
4	SĂLAJ	2 189	2 773	1,6	230	10
	%	19,8	23,2			
	CRIȘANA	11 025	11 964	1,0	1 021	81
		100,0	100,0			

* Valorile din 1880 se referă la populația slovacă din comitate, corespunzător extensiunii spațiale de la acea dată.

** Pentru 1900 datele se referă numai la teritoriul cuprins între granițele de azi ale României.

Analizând răspândirea populației slovace, la nivelul anului 1900, în cadrul regiunii se conturează două arii principale de concentrare a acesteia, la care se adaugă câteva localități mai dispersate în teritoriu.

a. Partea de est a județului Bihor și de vest a județului Sălaj, suprapusă în mare parte peste zona Munților Plopiș, Bazinul Barcăului și partea de nord a Depresiunii Borod. În interiorul acestei zone, se conturează un nucleu slovac, alcătuit din localitățile Socet, Valea Târnei, Vărzari, Budoi, cu ponderi de peste 80,0 % slovaci, în jurul căruia, se evidențiază o „centură periferică” constituită

din alte localități, caracterizate prin număr și ponderi reduse. Această zonă cuprindea aproximativ 5.222 de slovaci pe teritoriul județului Bihor și 2.711 pe teritoriul județului Sălaj, cu un total de 7.933 slovaci, respectiv 66,3 % din totalul populației de această etnie din Crișana, concentrată în proporție de 95,4 % (6 663 persoane) în 10 localități rurale din zona Munților Plopiș: Peștiș, Făget, Valea Târnei, Budoii, Borod, Cuzap, Borumlaca, Fegernic, Derna, Vârzari.

La nivel de parohii, populația slovacă era repartizată astfel:

– Parohia Suplacu de Barcău cuprindea 2.313 slovaci, cu un nivel de viață social și cultural minimal, care-și asigurau traiul prin deplasarea populației masculine în căutare de lucru, în industria lemnului, dar și la munci agricole, fiind localizată în satele: Vârzari 419 locuitori, Borumlaca 486 și Ip 482;

– Parohia Budoii cu 3 155 slovaci săraci, care utilizau în mare măsură limba maghiară, îndeosebi în biserică, câștigându-și existența în minele de asphalt de la Budoii și Săcălăsău și locuind în satele Budoii, Săcălăsău și Kozeps;

– Parohia Sâniob avea un număr redus de familii slovace, întrucât cea mai mare parte a lor au fost maghiarizați. Astfel, la Fegernic erau 367 de locuitori din care jumătate vorbeau slovacă și 100 de slovaci la Cenaloz;

– în Parohia Peștiș erau 240 de slovaci, la care se adaugă 300 din Borodul Mare și Pățulul Mare;

– Parohia Șinteu cuprindea cel mai mare număr de slovaci, 6 000, care erau în general săraci și aveau ca ocupație tăierea pădurilor sau lucrul în fabricile de sticlă. Aici sunt localitățile Șinteu, Huta Voivozi, Ip II, Fordulău, Pădurea Neagră și Valea Târnei.

b. Zona județului Arad cuprindea 2 161 slovaci, repartizați în 21 de localități, cu o concentrare însemnată în partea de sud-vest a județului Arad. Dintre localitățile cu valori mai mari amintim: Mocrea, Buteni, Țipar, Prunișor, Grăni-

Crișana-populația slovacă pe medii și județe, în 1992

Tabelul 3

Nr	Județul	Nr. slovaci	Mediu urban	%	Mediu rural	%
1	ARAD	969	154	15,9	815	84,1
	%	9,3	9,6		9,2	
2	BIHOR	7 793	1 330	17,0	6 463	83,0
	%	74,9	83,2		73,4	
3	SATU MARE	147	114	77,5	33	22,5
	%	1,4	7,1		0,4	
4	SĂLAJ	1 496	–	–	1 496	100,0
	%	14,3	–	–	17,0	
5	CRIȘANA	10 405	1 598	15,4	8 807	84,6
	%	100,0	100,0		100,0	

ceri, Aleuș. Spre deosebire de prima zonă amintită, aici, la nivelul anului 1900, populația slovacă nu depășea ponderea de 27,0 % la nivel de localitate. De asemenea, din punct de vedere numeric, exceptând trei localități, în general numărul acestora se ridica la doar câteva zeci.

La cele două zone majore se mai pot adăuga și câteva localități dispersate în teritoriu dar cu o pondere apreciabilă a populației slovace: Bicaciu 532 de slovaci (44,3 %), Oradea 188 (0,4 %), Ciumeghiu 44 (2,0 %) etc.

După cum rezultă și din tabelul 1 și fig. 3, la nivelul anului 1900, cea mai mare parte a populației slovace locuia în mediul rural. Recensământul realizat în 1930 de statul român (după naționalitate), după unirea regiunii cu România, pune în evidență un număr de 19 550 slovaci, reprezentând 1,3 % din populația regiunii (tabelul 2). Se remarcă faptul că în 30 de ani numărul slovacilor aproape s-a dublat, însă, în realitate o parte dintre aceștia la recensământul din 1900 s-au declarat vorbitori de limbă maghiară, îndeosebi în localitățile unde majoritatea o formau maghiarii. Această situație este evidentă prin compararea hărților etnice din 1900 și 1930, prin creșterea numărului localităților în care slovacii dețineau ponderi reduse.

Crișana – repartitia populației slovace pe medii, județe și localități, în 1930

Tabelul 2

Nr	Județul	1930	% din totalul pe județ	Mediu urban	%	Mediu rural	%	Localități cu slovaci
1.	ARAD	1 597	0,8	260	16,3	1 337	83,7	13
	%	8,3		33,1		7,1		
2.	BIHOR	11 162	2,2	287	2,6	10 875	97,4	70
	%	58,4		36,5		57,7		
3.	SATU MARE	555	0,2	131	23,6	424	76,4	7
	%	2,9		16,7		2,2		
4.	SĂLAJ	5 979	2,1	78	1,3	5 901	98,7	19
	%	31,3		9,9		31,3		
5.	CRIȘANA	19 550	1,3	756	4,0	18 794	96,0	109
	%	100,0		100,0		100,0		

Pe medii (tabelul 2) se păstrează același caracter rural, în aceste localități fiind concentrați 18 838 de slovaci, respectiv 96,0 % din total, pentru ca în mediul urban, să locuiască doar 4,0 % (785 de slovaci).

Din analiza datelor cuprinse în tabelul 2 și a hărții etnice din 1930, se conturează aceleași două arii majore de concentrare a slovacilor (evidențiate și în 1900), la care se adaugă o a treia grupare, în Depresiunea Oașului*, cu valori reduse, 378 de slovaci în localitățile: Huta Certeze, Boinești, Bixad și Negrești Oaș.

Localitățile cu populație slovacă în număr mare, sunt amplasate în masa de populație românească, localitățile mixte cu români și slovaci fiind numeroase (harta etnică, 1930), situația benefică pentru această populație rezultând din crearea unei zone marginale protectoare românești ce a favorizat păstrarea limbii și a obiceiurilor tradiționale, anihilând într-o mare măsură și procesul de maghiarizare ce a afectat populația de altă etnie din regiune (cazul șvabilor sătmăreni).

După o perioadă de 60 de ani, în timpul căreia au avut loc importante evenimente cu repercursiuni negative asupra populației (al doilea război mondial, emigrări masive, instaurarea comunismului), analizând situația etnică la nivelul anului 1992, remarcăm că populația slovacă și-a păstrat aria de locuire, iar din punct de vedere numeric, a ajuns la 10 405 persoane, reprezentând 0,5 % din totalul populației regiunii. Această valoare mai scăzută față de 1930, se datorează unui puternic val de emigrări, caracteristic perioadei „postrevoluționare” și care a afectat cu precădere populația tânără. Spre exemplificare, în intervalul 1930-1948, în Bihor, numărul slovacilor a scăzut de la 11 162 la 7 801 în 1948, după care a urmat o creștere la 8 079 în 1977, pentru ca în 1992, prin emigrarea unui mare număr de tineri, să scadă la 7 793 slovaci (fig 1).

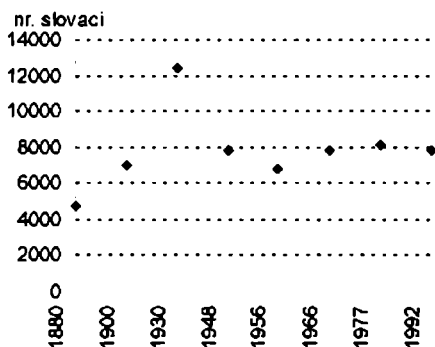

Fig.1. Evoluția numerică a slovacilor din județul Bihor, în perioada 1900-1992.

* Din punct de vedere geografic și istoric această zonă nu aparține de Crișana, având însă mari afinități cu provincia istorică Maramureș.

Pe medii, se observă spre deosebire de 1930 o creștere a ponderii în urban, ajungând la 15,4 % (1 594 persoane), înregistrându-se astfel, o creștere numerică pe fondul unei scăderi în rural, de la 18.838 (96,0 %) în 1930, la 10.405 (84,6%) în 1992.

Concluzii

La nivelul întregii regiuni, populația slovacă a înregistrat în timp o evoluție oscilantă determinată și de evenimentele politice ale vremii, la care a contribuit și modul oficial de prezentare al datelor statistice. După cum rezultă din fig. 3, în intervalul 1900-1930 s-a înregistrat o dublare a numărului acestei populații. Creșterea nu a fost determinată de un spor natural ridicat sau imigrări masive (mai ales că în această perioadă mortalitatea a fost mult mai ridicată, consecință a primului război mondial), ci realizării primului recensământ oficial după naționalitate și nu după limba vorbită (1900 și 1910), prin aceasta evidențiindu-se faptul că în 1900, o mare parte a populației slovace s-a declarat vorbitoare de limbă maghiară.

Scăderea înregistrată în intervalul 1930-1992 este bine surprinsă de fig. 1 și 2, cu privire la slovacii din Bihor, unde se remarcă: o scădere în intervalul 1930-1956, perioadă cu o mortalitate ridicată și un spor natural redus; o perioadă de creștere până în 1977, determinată de un spor natural ridicat; o scădere după 1990, determinată de o natalitate redusă și o masivă emigrare a populației tinere.

Analizând localitățile cu populație slovacă am identificat mai multe tipuri de evoluție a populației acestora, având ca și criterii de determinare, evoluția numărului și ponderii acestora în structura etnică a localității.

a. Zona Bihor-Sălaj.

a₁. *Localități slovace* unde populația de acest neam, în intervalul analizat, deține ponderi de peste 50,0-60,0 %, cuprinzând localitățile ce formează nucleul slovac din zona Munților Plopiș, cu satele întemeiate de către această populație, caracteristice unei astfel de zone fizico-geografice și cu un număr redus de locuitori (câteva sute).

După evoluția numerică a populației din aceste localități rezultă următoarele tipuri evolutive:

- populație slovacă majoritară și numeric constantă: Budoi, Codrișoru, Făget, Huta Voivozi, Marca Huta, Săcălăsău Nou, Socet, Șinteu, Valea Cerului, Valea Târnei, Valea Ungurului, Vărzari;

- populație slovacă majoritară, cu evoluție numerică descendentă: Borumlaca, Săcălăsău, Serani, Peștiș;

- populație slovacă majoritară, cu evoluție numerică ascendentă: Fufez, Vărăsău, Zăuan Băi.

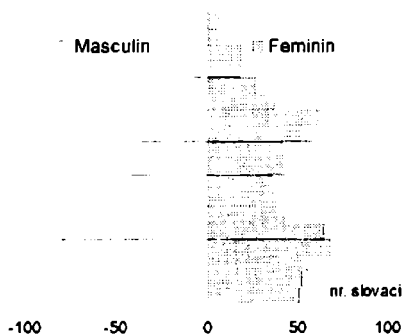

Fig. 2. Structura pe grupe de vârstă, a comunei Șinteu (100,0 % slovaci) din județul Bihor, în 1992.

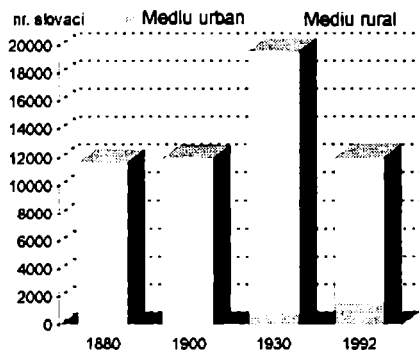

Fig.3. Crișana-evoluția populației slovace în perioada 1880-1992

a₂. Localități mixte în care populația slovacă deține valori în general sub 40,0 %, fără a fi majoritară. Această categorie de localități formează o zonă periferică (de dispersie) primei categorii, situație confirmată și de liărțile etnice ale zonei. Evoluția diferită a populației slovace în aceste localități permite determinarea mai multor tipuri evolutive după cum urmează:

– *creștere numerică corelată cu o creștere a ponderii în structura etnică*: Alcișd, Marghita, Salonta, Șimleul Silvaniei, Cerișa, Cuzap, Groși, Gurbediu, Lugașu de Sus, Marca, Martihaz, Mădăraș, Popești, Sâg, Tilcagd, Voivozi, Uileacu de Criș;

– *creștere numerică, pe fondul unei scăderi a ponderii în structura etnică*: Oradea, Vâlcele;

– *scădere numerică, corelat cu o scădere a ponderii în structura etnică*: Aușeu, Bicaciu, Biharia, Borod, Borumlaca, Boianu Mare, Cenaloș, Crasna, Ip, Luncșoara, Sâniob, Săliște, Suplacu de Barcău, Tăutelec, Tria, Tusa, Vadu Crișului, Zalnoc;

– *evoluție constantă*: Fegernic, Țigănești de Criș;

– *evoluție oscilantă*: Aluniș, Brusturi, Chioag, Ciutelec, Cuiేశd, Derna, Halmășd, Laz, Plopiș, Săcălășău.

b. Zona Arad

Populația slovacă din această zonă este răspândită în 22 de localități, în număr redus (câteva zeci) și ponderi ce nu depășesc decât cu mici excepții

10,0%. Aceste localități, din punct de vedere al așezării slovacilor în teritoriu, reprezintă zona periferică a celui de-al doilea nucleu slovac din sud-vestul județului Arad. De asemenea, localitățile Mocrea, Țipar etc, care au fost primele colonizate cu slovaci, se mențin și în prezent cu un număr semnificativ.

Din punct de vedere al evoluției numerice, se disting două tipuri:

b₁. *creștere numerică și procentuală*: Dud, Șintea Mică;

b₂. *scădere numerică și procentuală*, la doar câteva persoane sau zero: Chereluș, Gurba, Gurahonț, Grăniceri, Moncasa, Olari, Prunișor, Șintea Mare, Satu Nou, Șimand.

c. Zona Satu Mare are o populație slovacă pusă în evidență cu ocazia recensământului din 1930, concentrată predominant în Depresiunea Oaș, în localitățile: Negrești-Oaș, Boinești, Certeze și Huta Certeze, dar cu valori reduse. Această grupare se înscrie însă pe o linie descendentă în intervalul 1930-1992, atât din punct de vedere numeric cât și al ponderii la nivel de localități.

Din cele prezentate se conturează la nivelul Crișanei:

– un nucleu slovac format din 26 de localități, în zona Munților Plopiș, cu o zonă periferică de dispersie adiacentă, cu peste 40 de localități, cu evoluții în intervalul 1900-1992 diferite (fig.4) și care concentrează peste 90,0 % din totalul slovacilor regiunii;

– o a doua zonă, periferică, în spațiul de câmpie a Aradului, ca areal de dispersie a nucleului din sud-vestul județului Arad;

– a unei mici grupări slovace în Depresiunea Oaș.

Cele mai importante schimbări din punct de vedere al ponderii și a numărului s-au înregistrat în zonele „periferice”. Zonele unde s-a stabilit pentru prima dată această populație se menține și în prezent în zona centrală, iar în localitățile mixte, populația slovacă conviețuiește în cea mai mare parte cu români și maghiari.

BIBLIOGRAFIE

1. Iancu, Ghe.(1993), *Majorități și minorități în Transilvania la sfârșitul primului război mondial*, Anuarul Institutului de Istorie, XXXII, Editura Academiei, Cluj-Napoca.
2. Iliș, Al.(1994), *Harta etnică a județului Bihor conform datelor recensământului din 1992*, Rev. Biharea a Muzeului Țării Crișurilor, XXI, Oradea.
3. Istrate, N., (1930), *Statistica naționalităților. Sinceritatea datelor*, Buletinul Societății Regale de Geografie, XLIX, București.
4. Josan, N., Iliș, Al., Linc Ribana, (1994), *Etnie și confesiune în partea de nord-vest a României*, Lucrările Congresului Internațional de Geografie, Praga.
5. Manciuș, Șt. (1932), *Infiltrații de populații streine în Câmpia Tisei în veacurile XVIII-XIX*, Rev. Institutului de Istorie, XVIII, București.
6. Manciuș, Șt., (1994), *Granița de Vest*, Editura Gutinul, Baia Mare.

7. Manuilă, S.,(1938-1941), *Recensământul populației din 29.X.1930*, Imprimeria Națională, București.
8. Nistor, I., (1930), *Cehoslovacii și Români*, Cernăuți.
9. Noșkov, J., F.,(1929), *Minorități cehoslovace din Transilvania și Banat*, Rev. Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul, București.
10. *** (1902), *Magyar statisztikai Közlemenyek: Az 1900 evi Nepszamlalas*, Budapesta.
11. *** (1938), *Recensământul general al populației din 29 decembrie*, vol II, Institutul central de Statistică, București.
12. *** (1994), *Recensământul populației și localităților din 7 ianuarie 1992*, vol I, Comisia Națională de Statistică, București.

LA POPULATION SLOVAQUE DE CRIȘANA

RÉSUMÉ

Dans la Roumanie, la population slovaque est concentré notamment entre les limites géographiques de Crisana dans deux zones différentes: une partie dans l'est du département de Bihor et dans l'ouest du département de Salaj et l'autre partie, plus réduite, dans le département d'Arad. Les deux groupes de population slovaque proviennent des zones géographiques distinctes. Ainsi, les slovaques qui peuplent la zone montagneuse et collinaire de Bihor et Salaj, c'est-à-dire les Monts de Plopis et les Collines de Barcau, ont été identifié comme immigrants. Dans la plupart, ils sont originaires de Bohémie et Slovaqui et ils ont colonisé dans ces zone au long d'une période de 40-ne d'années. L'occupation prépondérante de ces colonistes c'était le decoupage des forêts, l'argument dans ce sens étant leur établissement dans les zones avec des forêts de Monts de Plopis. La présence de deuxième groupe des slovaques d'Arad est le résultat d'un processus démigration d'une série de centres situées à l'ouest de l'actuelle frontière, de département de Cenad, pour travailler les plaines des nobles hongrois.